

IMOM AL -BUXORIYNING “AL-JOME’ AS-SAHIH” ASARI HAQIDA.

Mo’minova Iroda Xolyor qizi

Email:Imominova896@gmail.com

Telefon raqami : +998930520218

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Mardonova Madina Hikmat qizi

Email:amardonova223@gmail.com

Telefon raqami : +998881520115

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *Imom Buxoriy qarama-qarshi fikrlarga qaramay, u “Ahli sunnat e’tiqodi”ga asos solgan. U bu maqsadda o'zining yakkaxudolik pozitsiyasidan hech qachon murosaga kelmadi. Hatto o'zlarining hamkasblari ham Hadis olimlarining tazyiqi va tazyiqlariga bosh egmadi. Shu sababdan Buxoriy deyarli U shahardan shaharga ko'chib o'tishni tanladi va bosim kuchayib borayotgani sababli o'z shahriga qaytadi. vafot etdi. Uning qadr-qimmati o'sha davrda to'liq tushunilmagan bo'lsa ham, uni ummatga tuhfa qilib qoldirgan. Qur'ondan keyingi ikkinchisi sifatida qabul qilingan "Sahih"i bilan keyinchalik barcha ilmiy bilimlarning manbasiga aylandi . Imom al- Buxoriyning hadislari tahlil qilingan va manbalar asosida mazmuni yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *Buxoro, Islom tarixi, Imom Buxoriy, “Sahih”, “tarix”, “Jome”, Kutub-i Sitta, Fiqh, ma'rifiy harakatlar.*

Islom fani va madaniyati tarixidagi qimmatli davrlar va unumdor va bebaho geografiyalar mavjud. Termiz, Buxoro, Samarqand, Marv kabi.Tarix davomida islom geografiyasiga nur sochgan bu qimmatli markazlar edi .Ular oxirzamongacha islom sivilizatsiyasi uchun qadrlil bo'lib qolaveradi. Bizga tushadigan hamma narsa Bu qimmatbaho shaxslar va markazlarni yangi

avlodlarimizga o'tkazish vaqti keldi. 194-yil 13-shavvol, juma kuni (810-yil 20-iyul) Buxoroda tug'ilgan. faqat hadis haqida emas, balki islomning boshqa fanlari; Tarix, Kalom, Fiqh, Tafsir kabi sohalarda U ham o'z so'ziga ega, obro'li shaxs edi. "Buxoriy rivoyatlarni mukammal tanlashi bilan yaxshi obro'ga ega. Hadis muallifi o'z tasnifida ilgari surgan fikrlari bilan yaxshi dinshunos, fiqh va axloqshunosdir. Uni monolit tushuncha bilan ma'lum bir toifaga chegaralash o'sha davrning ilmiy tasnifi edi. Bu uning qarashlari va ijodini tushunish nuqtai nazaridan to'g'ri emas, balki ufqni ham toraytiradi. "98 Uning qisqa umrida erishgan chuqur tajribasi va bilimi shunchaki yod olish yoki mashq qilish emas. Buni cheklash noto'g'ri bo'lar edi. Uning hayotiga psixosotsiologik tarix nuqtai nazaridan qarash Psixologik, sotsiologik va tarixiy jarayonning uyg'unligidan iborat radikal ta'sirning mavjudligi diqqatga sazovordir. tortadi. Muvaffaqiyat tasodif bo'lmagan bu dunyoda Imom Buxoriyning muvaffaqiyati ham bor .Ba'zi bir asosiy sabablarning mavjudligi bu ma'noda muhimdir.[1] Buxoriy ilm-fanni islom geografiasining eng muhim markazlaridan biri bo'lgan bu joylarda o'rgangan. U o'rganar ekan, u yerdagi siyosiy, ijtimoiy va ma'rifiy harakatlar va o'zgarishlarga ham e'tibor bermadi. Yo'q unaqa emas. Imom Buxoriyni farq qiladigan yana bir omil yuqorida tilga olingan markazlarda turli g'oyalar va fikrlarga ega bo'lgan odamlardan foyda olish. bir ko'zli Axborot oqimidan farqli o'laroq, Buxoriyning aqli va aqliy bazasi keng va turli fikrlarga ega. Bu chuqur tahlil qilish imkoniyatini berdi. Aks holda, u o'sha davrning boshqa olimi emas. kabi atrofidagi ijtimoiy doira bilan farovon hayot kechirishi mumkin Uni boshqa unutilgan olimlar qatoriga kiritish mumkin edi. Lekin U O'z vaqtdan ko'proqdir. Ummat uchun uzoq muddatli ish bilan shug'ullanib, Qur'ondan keyin ikkinchi darajali. Qimmatli hadis va sunnatning mustahkam asosda barqarorligini ta'minlash uchun jonini fido qildi. qilgan. Imom Buxoriy ana shu harakat va sa'y-harakatlari bilan ummatga meros qilib qoldirgan "Sahih"ni yaratdi. [2] U o'zining "Sahih"ida to'plagan, islom tarixida hadis ilmida mashhur bo'lgan sahih manbalar. hadislardir. Birinchi davrda bu asarning qadri unchalik sezilmagan bo'lsa-da, uning ishining qiymati asta-sekin oshib bordi. Vaqt o'tishi bilan unga mashhur bo'lib qaytdi. Unga bu xususiyatni berishda; birinchi Asarining "tarix"

ekanligi ta'sirli deyish mumkin. [3] Imom al-Buxoriy "Al-jome' as-sahih" (Ishonchli to'plam) kitobi ustida 16 yil ishlagan bo'lib, unga kiritilgan 7397 hadis 600 ming hadisning ichidan saralanib olingan. "Al-jome' as-sahih" kitobi arabchadan o'zbek tiliga tarjima qilinib, 4 ta jildda 1991 va 1992 yillarda "Qomuslar bosh tahririyatida" chop etilgan. Buxoriyning 4 jilddan iborat bu hadislar to'plami islom olamidagi boshqa muhaddislar to'plagan hadis to'plamlari orasida eng ishonarli va mukammalidir. To'plamda fiqh, oila, nikoh, meros, ilm-ma'rifat, imon, e'tiqod, axloq-odob, ta'lim-tarbiya va boshqa masalalar yoritilgan. Unda islom arkonlariga aloqador mavzular bilan birga o'sha davr tarixi va etnografiyasiga oid ko'pdan ko'p ma'lumotlar mavjud. Imom al-Buxoriyning bu shoh asari dunyo yuzini ko'rganiga qariyb 1200-yil bo'ldi. Lekin u to shu vaqtgacha ham islom manbalari bo'yicha Qur'onidan keyin ikkinchi o'rinni egallab kelmoqda. Ushbu asarning ko'plab nusxalari islom olami bo'ylab keng tarqalgan. Hatto o'rta asrda yashagan ayrim adib va xattotlar uchun bu asardan nusxa ko'chirib berish an'anasi bo'lgan. Asarning asrlar osha bizgacha yetib kelgan turli arab yozuvi uslubida bitilgan qo'lyozma nusxalari mamlakatimizda va xorijiy yurtlarda mavjud.,,Sahihi Buxoriy" asariga ko'pdan ko'p sharhlar yozilgan. Muqim manba sifatida u qayta-qayta nashr etilib kelinmoqda. 1974-yil O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari tashabbusi bilan O'zbekistonda islom dunyosi vakillari ishtirokida asar muallifi – Imom al-Buxoriyning 1200 yillik yubileyi nishonlangan edi. Shu munosabat bilan „Sahihi Buxoriy“ arab tilida Toshkentda qayta nashr etildi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'nggina to'laligicha o'zbek tiliga o'girildi: hozirgi „O'zbekiston milliy ensiklopediyasi“ davlat ilmiy nashriyoti tomonidan 4 jildda (1-jild 1991-yilda, 2-jild 1996-yilda, 3-jild 1994-yilda, 4-jild 1992-yilda), 2-nashri esa 1997-yilda chop etildi. Shuni ham qayd etish lozimki, asarda hadisning naql qiluvchi roviylariga katta ahamiyat berilgan. Lekin hadislardan olinadigan shar'iy hukmlar to'g'risida muallif aniq ko'rsatma bermagan. Shuning uchun asardagi barcha hadisni kitobxon o'zicha hayotga tatbiq etmasdan, islom huquqiga oid fiqhiy kitoblar orqali amal qilishlari tavsiya etiladi. Masalan, mazmuni birbiriga zid bo'lgan ikki hadisning, albatta, biri keyinroq aytilgan bo'lib, oldingisida aytilgan

hukmni bekor qiladi, ya'ni amaldan qoldiradi. Lekin qaysinisi birinchi, qaysinisi ikkinchi ekani to'plamda ko'rsatilmagan. Uni faqat fiqhshunos mujtahid olimlarga ajrata oladilar. Bundan tashqari, to'plamda O'zbekiston musulmonlari amal qilib kelayotgan hanafiylik mazxabiga to'g'ri tushmaydigan, balki boshqa uch mazhabga asos sifatida xizmat qiladigan hadislar ham talaygina. Binobarin, ibodat qoidalariga doir hadislar ichida shunga o'xshashlari uchrab qolganda, mazxabimizga shubha qilmaslik, balki bizning qilayotgan amallarimiz uchun boshqa hadis to'plamlarida asos bo'ladigan hadislar borligini unutmaslik lozim.[4] Imom Buxoriyning eng muhim va mashhur asari "Al-Jome' as- sahih" asaridir. Bu asarning to'liq nomi "al-Jome' al-musnad as-sahih al-muxtasar min umuril Rasululloh (sollallohu alayhi vasallam) va sunanihi va ayyamihi" deb nomlangan. Asar hadis ilmida va musulmonlar orasida qisqacha "al-Jome' as-sahih", aksar hollarda esa "Sahihul Buxoriy" nomi bilan mashhur ekani ma'lum. Ulamolar bu asarni Qur'oni Karimdan keyingi eng sahih kitob deb biladilar.[5] Hadis kitoblarning o'ttizdan ortiq turlari mavjud. Ular o'zlarining yo'nalishlari va maqsad qilingan mavzularining qamroviga qarab o'zaro farqlanadi. Birinchi tur hadis kitobi "Jome'" deyiladi. O'zida sakkiz mavzudagi hadislarini jamlagan hadis kitobi "jome'" deb nomlanadi. O'sha sakkiz mavzu quyidagilar: Siyrat, odob, tafsir, aqid, fitnalar, qiyomat belgilari, fiqhiy hukmlar va manoqiblardir.[6] Ibrohim ibn Ma'qaldan rivoyat qilinadi: "Imom Buxoriyni hadislarini to'plashga undagan narsa haqida o'zi: "Biz Is'hoq ibn Rohavayhni huzurida edik, Is'hoq ibn Rohavayh: "Bizga ba'zi do'stlarimiz: "Agar sizlar Rasululloh (sallallohu alayhi vasallam)ning sunnat hadislarini jamlaydigan muxtasar bir kitob yozsalarizingiz", deb aytdi", dedi. Mana shu gap meni qalbimga o'rnashib qoldi va o'sha kitobni jamlashga kirishdim", deydi.[7] Hofiz ibn Hajar Asqaloniy: "Imom Buxoriy ustozidan eshitgan bu gap sahih hadislarini jamlashga bo'lgan azmini quvvatladi", deydi. Ibn Hajar yana bir sabab aytadi: "Biz imom Buxoriydan sobit bo'lgan sanad bilan rivoyat qildik: "Imom Buxoriy aytadi: "Men Payg'ambarimiz sallallohu alayhi vasallam tushimda ko'rdim. Men u zotning oldilarida edim. Qo'limdagi yelpig'ich bilan u zotdan hasharotlarni haydab turardim. So'ngra bu tushini tush ta'birini

biladigan kishilardan soʻradim. Ular: “Sen Rasululloh sallallohu alayhi vasallamni u zotga nisbat berilayotgan yolgʻonlardan himoya qilyapsan” – deb aytdilar. Ana oʻsha tush meni “Al-Jome’ as-Sahih” asarimni yozishga undadi”. [8] Demak, ushbu zikr qilingan ikki sabab ham Imom Buxoriyni “Al-Jome’ as-Sahih” asarini tasnif qilishga undagan deb bilamiz. Bu ikki sabab bir-biriga muoriz kelmagani uchun bir vaqtda ikki sabab jam boʻlishi mumkin boʻladi. Imom Buxoriy: “Bu “Al-Jome’ as-sahih” asarini oʻn olti yilda yozganman va olti yuz ming hadisdan chiqarib olganman va ularni oʻzim bilan Allohning oʻrtasida hujjat qildim” – deb aytgan. [9]

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, Kutub-i Sitta ulamolari, xususan Imom Buxoriy Ularning mazhabga mansub emasligi natijasida butun tariqat merosdan mahrum boʻladi ammo, aʼzolari undan bahramand boʻldilar. Shunday qilib, ular igna bilan toʻplagan bu bilimlarni meros qilib oldilar, u butun ummatning umumiy mulkiga aylandi. Buxoriyning tafakkur olamini anglash uchun u yashagan davrning diniy, siyosiy va siyosiy jihatlarini tadqiq etish zarur. Ijtimoiy vaziyatga qarash kerak. Shuning uchun, sodir boʻlgan voqealar, guvoh yoki suhbatdosh u yashagan vaziyatlar uning psixologiyasiga, yashagan davriga taʼsir qilgan koʻrinib turibdiki, Buxoriy ham har bir inson kabi shart-sharoitdan taʼsirlanib, ularga qarshi pozitsiyada boʻlgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Usmon Gazi Özgüvendi, “Transoxiana”, DİA, (Istanbul: TDV. Nashrlar, 2003), XXVIII, B-177-180 .
2. Zehebiy, A’lâmü’n-nübelâ’, XII, 395. Batafsil ma’lumot uchun qarang. al-A’zamiy, “Buxoriy”, DİA, (Istanbul: TDV. Nashrlar, 1992), VI, B-368-376 .
3. Ahmad b. Hanbel, al-Musnad, II, B- 364 .
4. OʻzME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil, B-435.
5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Mustalahul hadis. “Sharq” nashriyoti, 2011. B-69.
6. Abu Iso at-Termiziy. Sunani Termiziy sharhi. 1-j. Toshkent “Irfonnashr” 2021. B-143.

7. Al-Muborakfuriy. Tuhfat al-Ahvaziy. Muqaddima. – Bayrut: Dor al-fikr. Nashr yili ko‘rsatilmagan. – J. 1. – B. 64-66.
8. Oltin Silsila sahihul Buxoriy. J.1. B-83. “HILOL-NASHR”.2012-yil.
9. Ismoil ibn Muhammad ibn Abdulhodiy ad-Dimashqiy. “Al-Favaidu ad-Daroriy fiy tarjimatil Imom Buxoriy”. Darun navadir. B. 147.